

200 . Șoimeni | Comuna: Păuleni | Județ: Harghita | Punct: Várdomb/Dealul Cetății | Anul: 2000

Anul: 2000

Cod RAN: 83400.01

Perioade: Preistorie, Protoistorie

Epoci: Neolitic, Eneolitic, Epoca bronzului timpuriu, Epoca bronzului, La Tène

Tipuri sit: locuire

Categori sit: Domestic, Neatribuit

Autori: Dan Lucian Buzea, Gheorghe Dumitroaia, Valerii Kavruk, Gheorghe Lazarovici, Mihai Rotea

Instituții: Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca

Raport

Descrierea sitului. Așezarea preistorică Păuleni ("Ciomortan") se află la cca. 1,5 km NE de satul Șoimeni (Csikcsomortán), comuna Păuleni, județul Harghita, în locul numit "Várdomb / Dâmbul Cetății". Așezarea ocupa un loc strategic în rețeaua posibilelor căi de comunicare dintre Moldova Subcarpatică, Depresiunea Ciucului și Podișul Transilvaniei. Ea bara una dintre căile de acces din Depresiunea Ciucului spre Trotușul Superior și mai departe spre Subcarpații Moldovei. Merită totodată menționat și situarea așezării în dreptul pasului Vlăhița, prin care se face legătura dintre Depresiunea Ciucului și valea Târnavei Mari și, implicit, Podișul Transilvaniei. Menționăm și o posibilă legătura cu zona importantelor zăcămintे de cupru de la Bălan - prin Olt și afluentul său Remetea.

Așezarea ocupă o movilă situată într-un loc ferit, pe o șa joasă între două coline dispuse în lanț, pe direcția E - V.

Din S ea este delimitată de panta accentuată și adâncă de cca. 100 m a văii pârâului Remetea, iar din N, de albia unui alt pârâu, afluent al Remetei. Accesul din V în așezare, printr-o șa îngustă de cca. 15 - 20 m, este barat de trei șanțuri și două valuri. De jur împrejur așezarea este fortificată de un val și un șanț care se observă mai bine în partea vestică, nordică și estică.

Așezarea are forma ovală (cca. 90 x 60 m). Diferența maximă de nivel între coama valului și exteriorul așezării s-a consemnat în partea sa de E - peste 7 m. Incinta așezării prezintă o ușoară pantă spre S. Panta interioară a valului este lină, iar cea din exterior, puternic accentuată (cca. 70 - 80o). Partea de S a valului pare să fi alunecat spre exterior, în valea Remetei, astfel încât pe toată marginea de S a așezării urmele valului abia se observă. În partea de ESE între valul și șanțul așezării se intercalează o terasă de formă aproximativ triunghiulară, lată până la cca. 7 m, lungă de cca. 20 m și înaltă de cca. 1 m.

Istoricul și stadiul cercetărilor. Așezarea a fost descoperită în perioada interbelică de Al. Ferenczi. În anii 1956, 1960 și 1967 Székely Zoltán a practicat aici cinci secțiuni și două casete, suprafața cercetată ajungând până la cca. 160 m². S-a constatat că așezarea a fost locuită în eneolitic (cultura Ariușd - Cucuteni), în perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (cultura Coțofeni) și în epoca bronzului (culturile Ciomortan și Wietenberg). În ceea ce privește fortificațiile, s-a ajuns la concluzia că valul a fost ridicat în epoca bronzului. Cel mai notabil rezultat al cercetărilor anterioare l-a constituit descoperirea și definirea culturii Ciomortan (de la Csikcsomortán), încadrată începutului perioadei mijlocii a epocii bronzului.

Date fiind proporțiile reduse ale cercetărilor, precum și publicarea sumară a rezultatelor, multe aspecte legate de această așezare au rămas nelămurite. Astfel, nivelurile de locuire din eneolitic și perioada de tranziție, de-abia au fost atinse, raportul cronologic dintre materialele de tip Ciomortan și cele de tip Wietenberg nu a fost stabilit, admitându-se - fără să fi fost surprins un context stratigrafic concludent în acest sens - existența a două niveluri de locuire din epoca bronzului și, respectiv, că nivelul Wietenberg este

ulterior celui de tip Ciomortan. Altă problemă o constituie fizionomia exactă a "culturii" Ciomortan, materialul ceramic fiind publicat selectiv, cu predilecție ceramica fină ornamentată cu triunghiuri hașurate sau umplute cu împunsături, considerate de atunci emblematice pentru "cultura" Ciomortan. Ilustrațiile publicate au dat impresia unei similitudini pronunțate cu ceramica culturii Costișa (și ea publicată sumar), astfel încât unii cercetători admit că această "cultura", de fapt, reprezintă un aspect al culturii Costișa. Rămânea neprecizată și încadrarea culturală a valurilor și șanțurilor de apărare. Deși în prima consemnare științifică, situl a fost menționat ca o cetate dacică, iar ulterior săpăturile neautorizate, efectuate aici în repetate rânduri, au scos la iveală fragmente ceramice "dacice" și monede - informația neverificată - săpăturile lui Székely Zoltan nu au furnizat material arheologic de factură dacică. Și acest din urmă aspect a constituit unul dintre obiectivele majore ale cercetărilor din anii 1999 și 2000.

Cu scopul cercetării problemelor menționate, în 1999 și 2000 au fost reluate săpăturile în această așezare de un

colectiv format din specialiști în eneolitic și epoca bronzului din Transilvania și Moldova.

Descrierea săpăturilor. În anii 1999 - 2000 cercetările s-au axat în jurul Secțiunii I (S. I). Inițial, în urma cercetărilor întreprinse de Székely Zoltan, S. I. a reprezentat o tranșee lată de 0,8 m și lungă de cca. 40 m. Ea secționa partea de E a așezării pe linia N - S. În campaniile de săpături din 1999 și 2000, secțiunea a fost golită și, după caz, adâncită, iar apoi extinsă spre N și S, lungimea ei ajungând la 70 m. În anul 1999 în imediata apropiere de S. I au fost deschise 7 casete noi, din care 4 în partea centrală a platoului și 3 casete în partea de S a incintei.

În campania din 2000 S. I a fost extinsă spre E. Astfel în dreptul car. A - 6 - 12 a fost cercetată o suprafață de 8 m (V - E: A, B, C, D) x 18 m (N - S: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12), în dreptul car. A - 13 - 15, 4 m (V - E: A, B) x 6 m (S - N: 13, 14, 15), apoi, în dreptul car. A - 4 și A - 5 a fost cercetată o suprafață de 4 m (S - N: 4, 5) x 12 m (V - E: A, B, C, D, E, F).

După golirea în anul 1999 a jumătății de N a secțiunii, pe lungimea de 20 m (car. A - 6 - 15), s-a constatat că Székely Zoltan a confundat una dintre secvențele din umplutura valului cu stratul steril și nu a ajuns la baza valului. În 1999 secțiunea a fost adâncită cu încă cca. 1,8 m (măsurat de la coama valului), ajungându-se la stratul steril. Adâncimea secțiunii variază între -0,48 m (în zona centrală a incintei așezării) și -3,44 m, sub coama valului pe latura sa de N.

Atât cât s-a putut constata în urma cercetării malului de V a S. I (profil A), precum și a malului său de E (profilul B / C), inițial terenul prezenta un dâmb natural, înalt de cca. 1,6 m, iar platoul său prezenta panta ușoară spre S.

Locuirea Ariușd - Cucuteni. Cea mai veche locuire atestată până acum în așezare aparține culturii Ariușd - Cucuteni (Cucuteni A2). Vestigiile acestei culturi (urme de diferite construcții, material ceramic bogat, figurine antropomorfe și zoomorfe, unelte) au apărut în toate secțiunile și casetele practicate, atât în incintă, cât și sub valul de N al așezării.

Cele mai importante descoperiri eneolitice s-au făcut sub valul de N. Aici, pe marginea dâmbului, a fost descoperită și, în bună parte, dezvelită o locuință de suprafață, care, atât cât se poate constata în stadiul actual al cercetării, avea formă trapezoidală cu latura dinspre exteriorul așezării mai mare. Era avea carcasă de lemn masiv și nuiete acoperită cu straturi groase de lut. Se pare că această locuință făcea parte dintr-un șir de alte asemenea locuințe dispuse pe marginea dâmbului. În locuință au fost descoperite câteva vase întregibile și multe fragmente ceramice izolate, fragmente de figurine de lut ars, ace de cupru, câteva râșnițe. Marea majoritatea a materialului ceramic din locuință se încadrează în Cucuteni A2. Este reprezentată specia barbotinată, grosieră neornamentată, fină și semifină cu decor canelat, incizat și pictat (pictura monocromă, alb pe negru, bicromă și tricromă).

În profilul A, pe lungimea de cca. 5,2 m (în car. A - 11 - A - 13), a fost urmărit colțul de VNV a locuinței. În partea de S, probabil cu scopul nivelării terenului, L. 5 a fost ușor adâncită în pământul steril (cu cca. 0,2 m). În imediată apropiere de limita de S a complexului se observă o groapă de par cu diametru de cca. 0,12 m, care pleca de la

nivelul stratului steril și se adâncea cu cca. 0,2 m. În partea de N a complexului, în profilul A se observă alte trei gropițe mici de pari, ușor adâncite. Umplutura locuinței se prezintă sub forma unui sol maroniu-negricios, îmbibat cu bucăți mari de lipitură, fragmente ceramice și alte artefacte. În zona locuinței stratul de cultură ajunge la cca. 0,6 m.

Stratul de cultură Cucuteni - Ariușd este consistent și în apropierea locuinței, unde, protejat de val, pe lungimea de cca. 6,6 m (car. A - 8 - A - 11), are grosimea de cca. 0,4 m. Pe măsura îndepărtării spre incinta așezării, în afara zonei acoperite de val, intensitatea stratului scade simțitor, în profilul A observându-se doar fragmente ceramice răzlețe și, uneori, aglomerări de fragmente ceramice și de lut ars aflat în mici alveolări (car. A - 9' și A - 11').

L. 5 a fost suprapusă de o construcție ușoară (L. 5a), puternic afectată la rându-i de o locuire Coțofeni. De la ea s-au păstrat fragmente de lipitură și o vatră compusă dintr-un pavaj de pietre plate, acoperit de un strat de lut ars gros

până la 4 cm. Vatra a fost surprinsă și în profilul A pe lungimea de cca. 1,1 m. Lângă marginea sa de S vatra a fost perforată de un par folosit probabil pentru suspendarea alimentelor. Pe vatră, a fost găsită în situ partea inferioară a unui vas de tip Ariușd.

Materialul eneolitic descoperit în incinta așezării este mai sărac decât cel de sub val. Aici au fost descoperite urme ale unor construcții ușoare de suprafață. Una dintre ele (L. 6), mai bine conservată, era de formă dreptunghiulară, avea perimetrul marcat de șiruri de gropi de stâlpi și pari. În interiorul acestui complex s-au găsit resturi de suprastructură puternic deranjate de locuirile ulterioare: bucăți de lipitură cu amprente de pari și nuiele. Materialul ceramic de tip Ariușd - Cucuteni, descoperit în perimetrul și în jurul acestui complex diferă de cel descoperit în L. 5: ceramica pictată apare în proporții mult mai reduse, în general ceramica este de mai proastă calitate, adesea ciobul este nisipos, iar suprafețele recipientelor sunt aspre. După toate probabilitățile, acest din urmă complex, alături de L. 5a, aparține unei faze mai târzii de locuire Ariușd - Cucuteni. În interiorul așezării în apropierea valului s-au mai descoperit și complexe adâncite cu material eneolitic. Acestea au fost conservate până la următoarele campanii de săpături.

Descoperirile de tip Bodrogkeresztúr. Câteva fragmente ceramice răzlețe descoperite în stratul de cultură și în umplutura valului aparțin culturii Bodrogkeresztúr. Nu s-a putut stabili dacă acestea reprezintă "importuri" în mediul Ariușd târziu, sau o locuire sporadică distinctă, ulterioară locuirii Ariușd.

Locuirea Coțofeni. Următorul nivel de locuire surprins în profilele A și B / C și în carourile A, B - 10 - 14, aparține culturii Coțofeni. Acesta s-a păstrat cel mai bine sub valul de N al așezării, unde a fost urmărit pe o lungime de cca. 12,8 m (profilul A) și pe toată întinderea profilului B / C. Stratul de cultură Coțofeni îl suprapune direct pe cel eneolitic și se prezintă sub forma unei depuneri de nuanța cenușiu-negricioasă, conținând bucăți mărunte de chirpici și fragmente ceramice. Grosimea stratului Coțofeni de sub val variază între 0,20 și 0,36 m. În zona de maximă concentrare a materialelor de tip Coțofeni, la baza stratului, au fost surprinse urme ale unei locuințe, probabil de tip sălaș, ușor adâncite (0,1 - 0,15 m). Pe o suprafață de cca. 10 m², se observă o aglomerare de ceramică Coțofeni și mici bucăți de lipitură de lut ars.

upă uscarea pământului, în partea superioară a stratului Coțofeni, pe ambele profile a apărut o dungă albicioasă, mai mult sau mai puțin compactă, groasă de cca. 0,1 - 0,15 m, rezultată din cristalizarea sărurilor aflate în solul stratului. În incinta așezării, în afara valului, deși apar fragmente ceramice izolate de tip Coțofeni, un nivel de locuire aparținând acestei culturi, stratigrafic, nu a fost surprins. În linii mari materialul ceramic descoperit se încadrează în faza I a culturii Coțofeni.

Locuirii Ciomortan îi aparțin construcțiile de fortificare (cel puțin cele mai timpurii): valul și șanțul ce apăra așezarea din E, V și N. Din aceeași perioadă datează și o construcție care pare să fi fost un turn de lemn construit înaintea ridicării valului și apoi încorporat în latura de N a acestuia, un culoar de acces la turn dinspre incinta așezării (Cpl.13), precum și o construcție ușor adâncită de formă neregulată (L. 7a), în a cărei umplutură au apărut, alături de vase sparte pe loc, multe oase de porcine (specii tinere) și 2 fragmente de oase umane (de calota craniană și mandibulă).

Condițiile stratigrafice, de această dată foarte clare, arată că nivelul de locuire de tip Ciomortan este anterior celui aparținând culturii Wietenberg. Astfel, L. 7a și complexul 13 au fost suprapuse de o locuință

a culturii Wietenberg (L. 7), inclusiv de vetrele acesteia. Ceramica de tip Ciomortan descoperită în ultimii doi ani la Păuleni vădește asemănări importante cu cea aparținând culturii Costișa, mai ales cu cea de la Poduri.

Locuirea Wietenberg. Vestigiile aparținând culturii Wietenberg sunt reprezentate de cel puțin cinci complexe bine conservate: o depunere rituală compusă din două vase (Complex 1), o groapă rituală (Gr. 3) cu un schelet de copil de 5 - 6 luni, două locuințe de suprafață amenajate pe panta interioară a valului de apărare (L. 7 și L. 8), precum și o construcție ușoară de suprafață aflată lângă creasta valului, în imediata apropiere de L. 7., a cărei perimetru marcat de gropi de stâlpi include și Gr. 3.

Este evident că locuirea Wietenberg de la Păuleni este ulterioară celei de tip Ciomortan. În acest sens, subliniem că patru din cele cinci complexe Wietenberg suprapun valul ridicat de purtătorii grupului Ciomortan. Mai mult decât atât, în trei cazuri, complexe Wietenberg secționează și / sau le suprapun direct pe cele de tip Ciomortan. Locuirea Wietenberg de la Păuleni, atât cât permite o evaluare la prima vedere a ceramicii și analogiile existente, pare să dateze din perioada imediat următoare locuirii Ciomortan. Nu excludem că locuirea Ciomortan a fost întreruptă de cucerirea așezării de către purtătorii culturii Wietenberg.

Urme dacice. În stratul de cultură al așezării au fost găsite și fragmente ceramice izolate de factură dacică, fără să fi fost surprins un nivel de locuire din această perioadă. Probabil, dacii au folosit această așezare fortificată pentru a controla una dintre căile de acces din Moldova în Depresiunea Ciucului. Rămâne ca viitoarele cercetări să demonstreze dacă dacii au reamenajat sau nu fortificațiile din epoca bronzului.

Valorificarea materialelor. Descoperirile din ultimele două campanii sunt expuse în cadrul unei expoziții tematice "Noi descoperiri arheologice din estul Transilvaniei", la subsolul catedralei ortodoxe din mun. Sfântu Gheorghe. Rezultatele cercetărilor din 1999 și 2000 au fost publicate într-o variantă mai extinsă în revista *Angustia*, 5 / *Arheologie*, p. 93 - 177.

Pentru campania din 2001 sunt prevăzute următoarele:

a) extinderea S. I spre E (prin car. C, D - 13 - 18) cu scopul dezvelirii complete a locuinței ariușdene L. 5 și cercetarea completă a turnului din epoca bronzului (Cpl. 13). În funcție de rezultatele cercetării se vor lua măsuri de

conservare a acestor două complexe.

b) extinderea S. I spre S (car. A - 20 - 30) pentru cercetarea șanțului de apărare;

c) extinderea S. I (prin car. E, F, G - 4 - 8) în scopul dezvelirii locuinței L. 8 aparținând culturii Wietenberg;

d) cercetarea tuturor complexe adâncite descoperite și conservate în 2000;

e) secționarea printr-o suprafață de 2 x 60 m (E - V) a valurilor și șanțurilor de apărare în partea de V a așezării.

Informații suplimentare online

[Raportul 1213 din *cronica.cimec.ro*](http://raportul1213.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind *Mapserver Cimec.ro*](http://localizare.pe.harta.folosind.mapserver.cimec.ro)